

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No | General Publication Number: 1426

FCR Sertifika no | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

Fecr Yayınları

Yayın No | Publication Number: 879

Kitap Adı: Mısır'da Mâtürîdîlik Mezhebinin Etkisi -Ebû Hayyân Örneği-

Book Title (English): The Influence of the Maturidi Sect in Egypt -The Example of Abu Hayyan-

ISBN: 978-625-6123-32-8

DOI: doi.org/10.70458/fcr.9786256123328

Yazar | Author: Abdurrahman Kaan KARAGÖZ | orcid.org/0000-0002-2832-0589

Kurum | Institution: Milli Eğitim Bakanlığı

ROR ID: ror.org/00jga9g46

Editor | Editor: Zeki KESKİN | orcid.org/0000-0002-1445-8827

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book – Monograph

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 204

Yayın Tarihi | Publication Date: Kasım | November 2024

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HRH | İslamiyet: Tarih, Düşünce ve Kültür | Islam: History, Thought & Culture

BISAC: REL037020 | İslamiyet / Tarih | Islam / History

THEMA: HRHP | İslam Araştırmaları | Islam studies

LC: BP63.E3 | İslam Mezhepleri: Hanefilik ve Mâtürîdîlik Üzerine Çalışmalar | Islamic Sects: Studies on Hanafi and Maturidi Traditions

Atf Bilgisi | Cite as: Karagöz, Abdurrahman Kaan. *Mısır'da Mâtürîdîlik Mezhebinin Etkisi -Ebû Hayyân Örneği-*, Ankara: Fecr Yayınları, 2024.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Mısır'da Mâtürîdîlik

Mezhebinin Etkisi

-Ebû Hayyân Örneği-

Abdurrahman Kaan KARAGÖZ

Ankara 2024

Yazar Hakkında | About the Author

Abdurrahman Kaan KARAGÖZ

1991 yılında Konya’da doğdu. 2009’da Hacettepe Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü kazandı. Buradaki öğrenimine devam etmedi ve 2012’de Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat bölümünü kazandı. 2017’de Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat bölümünü Yüksek Onur belgesiyle bitirdi. 2021’de Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde “Ebû Hayyân Tefsirinin Kaynakları: Te’vîlâtü’l-Kur’an Örneği” adlı teziyle Tefsir alanında Yüksek Lisansını tamamladı. 2021’de Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde Mezhepler Tarihi alanında Doktora programına başladı. Şu an “Mâtürîdîliğin Anadolu’ya Gelişinde Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî’nin Katkısı” adlı doktora tezinin çalışmasını yürütmektedir. 2018’de Hatay ili Hassa ilçesine İHL Meslek Dersleri öğretmeni olarak ilk görev yerine atandı. 2023’de Manisa ili Sarıgöl ilçesine tayini çıktı. Şu an Sarıgöl İmam Hatip lisesinde öğretmenlik görevine devam etmektedir.

Abdurrahman Kaan KARAGÖZ

Was born in Konya in 1991. In 2009, he was accepted to Hacettepe University, Department of Turkish Language and Literature. He did not continue his education here and entered the Department of Theology at Necmettin Erbakan University in 2012. In 2017, he graduated from Necmettin Erbakan University, Department of Theology with a High Honor certificate. In 2021, he completed his Master’s degree in Tafsir at Necmettin Erbakan University, Institute of Social Sciences with his thesis titled "Sources of Abu Hayyân Tafsir: Example of Te’vîlâtü’l-Kur’an". In 2021, he started his PhD program in the History of Sects at Sütçü İmam University, Institute of Social Sciences. He is currently working on his doctoral thesis titled "The Contribution of Muhammad bin Ebû Bekir er-Râzî in the Coming of Maturidism to Anatolia". In 2018, he was appointed to his first position as a teacher of Imam Hatip High School Vocational Courses in Hassa district of Hatay province. In 2023, he was appointed to Sarıgöl district of Manisa province. He currently continues to work as a teacher at Sarıgöl Imam Hatip High School.

Kitap Hakkında

Mısır'da Mâtürîdîlik Mezhebinin Etkisi

-Ebû Hayyân Örneği-

1256 yılında Gırnâta'ya bağlı bir kasabada doğan Ebû Hayyân, Arap Dili ve tefsir alanlarında öne çıkmış velud bir âlimdir. el-Bahrü'l-Muhîtt adlı tefsiri, tefsir tarihinde iz bırakmış önemli bir müfessirdir. 24 sene-ye yakın Endülüs bölgesinde kalmış, 1280 yılında Mısır'a hicret etmiştir. 1236'da Kurtuba'nın, 1258'de ise Bağdat'ın düşmesi İslam dünyasını derinden etkilemiş, İslam dünyasının kurtarıcısı, istikrar ve güven ortamının teminatı yeni kurulan Memlûk devleti olmuştur. Vefatına yani 1344 yılına kadar da Mısır'da kalmış, tefsirini Kahire'de yazmıştır. el-Bahrü'l-Muhîtt'e, Te'vîlât'a atfedilen 63 rivayet dikkatimizi çekmiştir. Tefsir literatüründe nam yapmış bu eserini Mâtürîdî'ye ait 63 rivayeti içermesi bir soru işaretidir. İşte bu çalışmamız ile bu sorunun cevabını bulmaya çalıştık. Mâverâünnehir bölgesine gitmediği bilinen Ebû Hayyân'ın o dönemin şartlarında Te'vîlât'a dair nüshaları elde etmesi ve önemli görüp eserine alarak nakletmesi önemlidir. Ebû Hayyân'ın bu rivayetleri nasıl elde ettiğini bulabilmek için çalışmaya Ebû Hayyân'ın temas edebileceği Hanefî-Mâtürîdî alimleri tespit ederek başladık. Mısır ve Şam ile kayıtlayarak, Ebû Hayyân'ın yaşadığı asırda Mâtürîdî müellifleri hoca-talebe silsilesiyle tespit etmeye çalıştık. Karşılaştığımız manzara şaşırtıcı derecede Zengin bir Mâtürîdî birikimin Mısır ve Şam'da kökleştiğini göstermektedir. Ebû Hayyân'ın çevresindeki bu Mâtürîdî birikimi Sîgnâkî üzerinden hoca-talebe zinciriyle Mâtürîdî'ye kadar ulaştırdık. Te'vîlât'a atfen aktarılan 63 rivayetin, Te'vîlât'taki karşılıklarını göstererek rivayetleri inceledik. Bu rivayetlerin kaynağı olabilecek Mâtürîdî alimlerin eserlerini inceledik. Bu incelediğimiz eserlerin temelinde Mâtürîdî kimliğinin mevcudiyetini göstermeye çalıştık. Böylelikle 14.yy'ın başlarında Hanefî-Mâtürîdî ulemanın Mısır ve Şam topraklarında ekolleştiğini tespit etmeye ve göstermeye gayret ettik.

Anahtar Kelimeler: Ebu Hayyan el-Endelüsi; Kur'an-ı Kerim; Mâtürîdî; Mâtürîdiyye; Rivayetler; Te'vîlât'ül-Kur'an; Tefsir; İslamiyet; Mısır

About the Book

The Influence of the Maturidi Sect in Egypt

-The Example of Abu Hayyan-

Abu Hayyan, who was born in 1256 in a town of Granada, is a prominent scholar in Arabic language and tafsir. His commentary named al-Bahr al-Muhit is an important commentary that left a mark in the history of tafsir. He stayed in Andalusia for nearly 24 years and immigrated to Egypt in 1280. During this period, he received approval from many Andalusian scholars living in Andalusia and received a good education. After a long travel period, he decided to settle in Egypt. Because the fall of Cordoba in 1236 and the fall of Baghdad in 1258 deeply affected the Islamic world, and the newly established Mamluk state became the savior of the Islamic world and the guarantee of stability and confidence. He stayed in Egypt until his death in 1344 and wrote his commentary in Cairo. In the commentary al-Bahr al-Muhit 63 narrations attributed to al-Maturidi's Tawilat al-Quran attracted our attention. It is a question mark that this work, which has become famous in the tafsir literature, contains 63 narrations belonging to al-Maturidi. With this study, we tried to find the answer to this question. It is important that Abu Hayyan, who was known not to go to the Transoxiana region, obtained the copies of Tawilat under the conditions of that period and considered them important and transferred them to his work. In order to find out how Abu Hayyan obtained these narrations, we started by identifying the Hanafi-Maturidi scholars whom Abu Hayyan could contact. By recording with Egypt and Damascus, we tried to identify the Maturidi authors in the century when Abu Hayyan lived. The scene we encounter surprisingly shows that a rich Maturidi accumulation took root in Egypt and Damascus. We transported this Maturidi accumulation around Abu Hayyân to Maturidi with the chain of teacher-student through al-Siganki. The results we have achieved have led to the elimination of the prejudice that the Maturidism had experienced in a limited region for centuries. We examined and compared the 63 narrations in Tawilat. We provided ease of examination by dividing 63 narrations reported by Abu Hayyan into titles such as lugavi, fiqhi and kalami. We touched upon the important points by evaluating the narrations within themselves. Finally, in our study, we examined 63 narrations and their sources that

Abu Hayyan referred to al-Maturidi. We examined the works of Maturidi scholars who could be the source of these narrations. We tried to show the existence of the Maturidi identity on the basis of these works we have examined. Thus, at the beginning of the 14th century, we tried to identify and show that the Hanafi-Maturidi ulama had become a school in Egypt and Damascus.

Keywords: Abu Hayyan; Koran; Maturidi; al-Māturīdiyya; Rumours; Te`vilat`ul-Kur`an; Commentary; Islam; Egypt

ÖN SÖZ

İslam Bilim Tarihi'nin eser telifinde en parlak devirlerinden biri Memlûk devletinin ilk devirleridir. Bu yıllarda İslam dünyasının doğusu ve batısında meydana gelen yıkım; büyük kar-
gaşaya, korkuya ve göçe sebep olmuştur. Doğunun ve batının ke-
siştiği Mısır topraklarında, tarihin tanıklığı ve Hak Teâla'nın lüt-
fuyla İslam ümmetinin liderliği Memlûk devletine nasip olmuş-
tur. Memlûk devleti ise tesis ettiği güven ortamı ve ilme verdiği
müspet değer, İslami ilimleri desteklemek için yaptığı örnek uy-
gulamalarla döneminde oluşan ilmi birikim asırları aydınlatacak
bir seviyeye ulaşmıştır. Bu dönemin literatüre tesir eden en etkili
âlimlerinden biri de Ebû Hayyân el-Endelüsî'dir. Müellifin yazdı-
ğı en önemli eseri *el-Bahrü'l-Muhît* adlı tefsiridir.

Çok geniş bir kaynak yelpazesine sahip olan Ebû Hayyân'ın
başvuru kaynaklarından biri de Ehl-i sünnet'in itikattaki iki
mezhebinden biri olan Mâtürîdîlik mezhebinin kurucu ismi Ebû
Mansûr el-Mâtürîdî'ye ait *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* adlı tefsiridir. Daha
çok Ebu'l-Muîn en-Nesefî ve Alâeddin es-Semerkindî'nin gün yü-
züne çıkardığı tefsir, Selçuklular'ın batıya doğru hareketiyle İs-
lam dünyasının farklı bölgelerinde tanınırlık kazanmıştır. Ebû
Hayyân'ın tefsirinde de Mâtürîdî'ye ait tefsirin izlerine rastlan-
ması, eserin Memlûk topraklarında da etkili olduğunu göster-
mektedir. Bu tefsirde *Te'vîlât*'a atfedilerek aktarılan 63 nakil gö-
rünmektedir.

Ebû Hayyân'ın *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*'dan rivayet ettiği söz konusu
nakillerin kaynağını bulmak araştırmamızın temel amacıdır. Bu-
nu tespit edebilmek için Ebû Hayyân'ın yaşadığı dönem ve yaşa-
dığı topraklardaki Hanefî-Mâtürîdî ulemayı tespit etmeye çalış-
tık. Hocalarından ve öğrencilerinden başlamak üzere aynı top-
raklarda aynı havayı soluduğu Mâtürîdî ulemanın Mısır'da nasıl
ekolleştiğini ve kemikleşmiş bir Mâtürîdî ulemanın o dönemdeki

varlığını tespit etmeye gayret ettik. Hibetullah et-Türkistânî ve Ebü'l-Abbâs es-Serûcî gibi erken dönemlerde Mısır'a gelip tedrisatını burada tamamlayan âlimlerin Hanefî-Mâtürîdî ekole ait güçlü eserler bırakmaları Mısır'daki mezhebin etkinliğini gösteren en somut verilerden biridir.

Elinizdeki bu çalışma 2021 yılında *Ebû Hayyân Tefsirinin Kaynakları: Te'vîlâtü'l-Kur'an Örneği* adıyla Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tefsir bilim dalında Prof. Dr. Mesut Kaya'nın danışmanlığında tamamlanmış olan yüksek lisans çalışmasının kitaplaştırılmış halidir.

Çıktığım bu yolda çalışmamın başında bana bu konuyu teklif ederek, ilgi ve alakamı bu alana vermeme vasıta olan, rehberliği ile yol gösteren muhterem hocam Prof. Dr. Mesut Kaya'ya müteşekkirim.

Yaşadığım şu hayat boyunca destek ve dualarını esirgemeyen muhterem anne ve babama ve pek kıymetli eşime hususiyetle teşekkür ederim.

İlahiyattaki öğrencilik yıllarımda hazırlık dönemimde dersime giren ve Arapça ilminde ilerlememe vesile olan hocalarıma, özellikle okul dışında da bize Arapça metin okutan Emekli Öğretmen Hüseyin Tekin hocama, bu noktaya gelmemde büyük pay sahibi olan medrese hocalarım Ömer Faruk Çelik ve Yahya Özden'e teşekkürü bir borç bilirim.

Abdurrahman Kaan KARAGÖZ

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	9
KISALTMALAR	15
GİRİŞ	17
A. Araştırmanın Problemi	17
B. Araştırmanın Amacı	18
C. Araştırmanın Önemi	19
D. Araştırmanın Kapsamı	20

BİRİNCİ BÖLÜM

EBÛ HAYYÂN VE MÂTÜRÎDÎLİK	21
1.1. Ebû Hayyân el-Endelüsî'nin Hayatı	21
1.2. <i>el-Bahrü'l-Muhît</i> 'in Tefsir Ilmindeki Yeri	27
1.3. Ebû Hayyân'ın Yaşadığı Dönemde Mısır	29
1.3.1. Mısır'ın Siyasi Durumu	29
1.3.2. Mısır'ın Sosyo-Kültürel Durumu	32
1.3.3. Mısır'da Mezheplerin Tarihsel Gelişimi	40
1.3.4. Mısır'da Hanefilik ve Mâtürîdîlik	44
1.3.5. Ebû Hayyân Dönemi Mısır'da Hanefî Uleması	49
1.4. Maveraûnnehir Bölgesinin Kısa Tarihçesi	62
1.4.1. Bölgeye İslâm'ın Gelişi	62
1.4.2. Bölgenin Siyasi-Sosyal Durumu	64
1.4.3. İmam Mâtürîdî'nin Hayatı, Eserleri ve <i>Te'vîlâtü'l-Kur'ân</i>	68

İKİNCİ BÖLÜM

EBÛ HAYYÂN'IN MÂTÜRÎDÎ'DEN ALDIĞI NAKİLLER	75
2.1. Lügavî Nakiller	76
2.1.1. "İştittik" Sözü'nün Anlamı	78
2.1.2. Yahudilerin Cebrâil (as)'a Düşmanlığı	79
2.1.3. 'Afv/Fazlalık Kelimesinin Anlamı	81
2.1.4. Hiçbir Şey Allah'a Gizli Kalmaz	83
2.1.5. Allah'ın Âyetlerine Muhalefet	84
2.1.6. Kısaslarda Lafızların Değil Manaların Dikkate Alınması	85
2.1.7. Allah'tan Hakkıyla Sakınmak	87

2.1.8. “Bu nereden başımıza geldi?” Sözü Kime Aittir -----	88
2.1.9. “Sübat” Kelimesinin Anlamı -----	89
2.1.10. Münafıklara Verilen Öğüt-----	90
2.1.11. Münafıkların Mizacı -----	92
2.1.12. “Sözce Allah’tan daha doğru kim vardır!” Âyetinin Açıklaması-----	93
2.1.13. “Derece” Kelimesinin Müfred Sigada Gelmesi-----	94
2.1.14. “Hak” Kelimesi Üzerine Bir Açıklama-----	97
2.1.15. “Şuh” (Cimrilik) Kelimesinin İzahı -----	99
2.1.16. Eşlere Güzel Davranmak -----	100
2.1.17. Âyetin Sibakına Dair Bir Değerlendirme -----	102
2.1.18. Âyetteki İbarenin Hazf Olunduğu İddiası -----	103
2.1.19. Mecazî Kelimeler-----	104
2.1.20. Peygamber Gönderilmeden Bir Kavim Helaka Uğrar mı? -	106
2.1.21. Müşriklerin Putların Haklarını Allah’ın Hakkından Üstün Tutması-----	108
2.1.22. ‘Hamule’ ve ‘Ferş’ Kelimelerinin Tahlili -----	109
2.1.23. “Rabbiniz Geniş Rahmet Sahibidir.”-----	110
2.1.24. “Ahd” Kelimesinin Anlamına Dair -----	112
2.1.25. Yahudi ve Hristiyanların Bu İsimlerle Adlandırılmaları -	113
2.1.26. “On katı” İbaresinin Hakikatteki Karşılığı -----	114
2.2. Fıkhî Nakiller-----	116
2.2.1. Takva (Sakinmak) Avdan Kaçınmaktır -----	117
2.2.2. Kadınların Tarlaya Benzetilmesi-----	118
2.2.3. Elbisenin Selem Akdine Dahil Edilmesi -----	119
2.2.4. Kâif’in Sözü’nün Hükümü -----	122
2.2.5. Atların Sâime Hayvan Grubuna Dahil Edilmesi-----	124
2.2.6. Meryem (as)’a Toplu İbadete Katılma Emrinin İzahı-----	125
2.2.7. Savaşta İslam Ordusu Komutanlarına İtaat Etmenin Şeri Delili -----	126
2.2.8. Kardeşler Arası Miras Paylarına Dair Bir Değerlendirme -	127
2.2.9. Halden Hale Tövbe Etmenin Durumu-----	129
2.2.10. Âyetteki Tehdidin Kimleri Kapsadığı Üzerine Bir Değerlendirme -----	131
2.2.11. Münafıklara Karşı Gösterilmesi Gereken Tutumlar -----	132
2.2.12. Usûle Dair Bir Değerlendirme -----	135
2.2.13. Farz-ı Kifâye Üzerine Bir Değerlendirme-----	136

2.2.14. Boşanmanın Mendup Olduğu Hal -----	138
2.2.15. Günahın Açığı ve Gizlisine Dair Bir Değerlendirme -----	139
2.3. Kelâmî Nakiller -----	141
2.3.1. Mu'tezile'nin Uluhiyyet Görüşlerine Ağır Eleştiriler -----	142
2.3.2. Mü'minler Ölümü Temenni Ederler mi? -----	143
2.3.3. Haccı da Umreyi de Allah İçin Yapın -----	145
2.3.4. İnsanlığın Bir Tek Ümmet Olması -----	146
2.3.5. Cennet Ehlinin Noksanlıklardan Hali Olması -----	147
2.3.6. İmanda İstisna ve İman-Amel Münasebeti -----	148
2.3.7. Zekeriyyâ (as)'ın Duası -----	150
2.3.8. "Salihlerden Bir Peygamber" Âyetine Dair Değerlendirmeler	151
2.3.9. Akla Sahip Olan Herkes Allah'ın Dinini Bulmakla Mükelleftir -----	153
2.3.10. Peygamberlerin İnsan Irkından Gönderilmesi -----	155
2.3.11. Abdullah b. Übey Özelinde Küfre Yakın Olma Meselesi-	157
2.3.12. Salah-Aslah Görüşüne Eleştiri -----	161
2.3.13. Kâfirlerin Nezdinde İzzeti Arayanlara Eleştiri -----	163
2.3.14. İbrâhim (as)'ın Aklî İstidlalleri -----	164
2.3.15. Allah (cc)'nün Azameti -----	167
2.3.16. Âyette Geçen Tohum ve Çekirdek Kelimelerine Dair Bir Açıklama -----	168
2.3.17. Rü'yetullah Meselesi -----	169
2.3.18. Müşriklerin Sözlerine Dair -----	172
2.3.19. Uyarıcı Göndermek Allah (cc) Üzerine Vâcip midir? -----	173
2.3.20. "Herkes" Kelimesinin Kapsamına Dair -----	175
2.3.21. Kader Bağlamında İnsan'ın İtaat ve İsyanı -----	177
2.3.22. 'Rabbim Beni Doğru Yola İletti' Cümlesine Dair Değerlendirme -----	180
KAYNAKÇA -----	185
EKLER -----	195
DİZİN -----	201

KISALTMALAR

as	: Aleyhisselam
bas.	: Baskı
bk.	: Bakınız
çev	: Çeviren
ed.	: Editör
h.	: Hicrî
haz	: Hazırlayan
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk	: Tahkik
nşr	: Neşreden
ö.	: Ölüm tarihi
ra	: Radiyallahu Anh
sav	: Sallallahü Aleyhi ve Sellem
vb.	: Ve benzeri
v.d.	: Ve diğerleri